

Il Principe byl v 26 kapitolách sepsán roku 1513 a uveřejněn roku 1532. Knihou je založena moderní *státnověda* jakožto věda *teoretická*. Ostatně zároveň i jako disciplína *praktická*, neboť Machiavelli teorii od praxe ještě nerozlišoval. V tom praktickém smyslu mohlo být dlouho věteno, že dlo je návodem k dosažení moci tyranské. Pravda je ta, že Machiavelli podává spíše obraz účinné a úspěšně *absolutní monarchie*, či ještě přesněji absolutního monarchy, neboť představa „silné osobnosti“ v renesanci vede před pojmem silného absolutního principu. Absolutní monarcha mohl jediný Itálii sjednotit a učinit opět velkou, to bylo dáno společenským rázem doby: odtud Machiavelliho začlenění a jeho zdánlivá absolutní úcta k bezohledně cílevědomému vladařskému násilníkovi jakožto takovému. Ale primární je u Machiavelliho velký etický cíl, jež má vladař plnit a jehož je jeho moc pouhým nástrojem: *sila vlasti*.

201

XVII. O KRUTOSTI A LASKAVOSTI, A JE-LI LEPŠÍ, KDYŽ LIDÉ VLADARĚ MILUJÍ, NEŽ KDYŽ SE HO BOJÍ, NEBO NAOPAK.

PŘISTUPUJI NYNÍ K DALŠÍM Z DŘÍVE UVEDENÝCH VLASTNOSTÍ a pravím, že každý vladař si má přát, aby byl považován za laskavého, ne za krutého. Nicméně musí dát pozor, aby své laskavosti neužíval špatně. Cesare Borgia byl pokládán za ukrutníka. Avšak jeho krutosti zavedla pořádek v Romagnu, nastolila v ní svornost, klid a důvěru. Uvážíme-li to dobře, vidíme, že Cesare Borgia byl mnohem laskavější než florentský lid, který, aby nebyl nazýván krutým, nechal zničit Pistoiu.³⁸ Vladař tudíž nesmí dbát na to, aby se vyhnul pověsti ukrutníka, jen když mu jeho poddaní zůstanou věrní a svorní. Neboť i s několika málo výstředními tresty smrti bude laskavější než ti, u nichž přílišná laskavost má za následek nepořádky, z kterých povstávají vraždy nebo loupeže. Ty zpravidla škodí všemu obyvatelstvu, kdežto popravy knížetem nařízené škodí jen jednotlivcům. A ze všech vladařů nejméně se pověsti ukrutníka může vyhnout vladař nový, ježto v nových státech bývá plno nebezpečí. Vergilius praví ústy Didoniny:

Res dura et regni novitas me talia cogunt

*Moliri, et late fines custode tueri.*³⁹

Avšak nesmí být lehkovážný v důvěře a v jednání, ani si sám nesmí nahánět strach, musí postupovat umírněně, obezřetně a lidsky, aby se z přílišné důvěřivosti nestal neopatrným a z přílišné nedůvěry nesnesitelným.

213

213

POLITICKÁ VĚDA A HISTORICKÁ PRŮZA

Tu vzniká otázka, zda je lepší, když ho lidé milují, než když se ho bojí, nebo naopak. Každý odpoví, že by ho měli i milovat, i se ho bát. Ale poněvadž je ne snadné tyto dvě věci spojit, je mnohem bezpečnější, když se ho bojí, než když ho milují, je-li už třeba jedné z těch dvou věcí se vzdát. O lidech lze totiž obecně říci, že jsou nevděční, vrtaví, pokrytečtí, zbabělí před nebezpečím a žádostiví zisku. Pokud jim činitš dobře, jsou zcela na tvé straně, a jak jsem už řekl, dají za tebe krev, majetek, život i své syny, když je nouze daleko. Ale jakmile se k tobě přiblíží, tu proti tobě povstanou. Vladaře, který se zcela spoléhal na jejich slova a nečinil jiná opatření, čeká zkáza, protože přátelství, která si získáváme penězi a nikoli velikostí a šlechtností ducha, jsme sice koupili, ale nemáme je a v čas potřeby nám nejsou nic platná. Lidé se méně bojí užskodit tomu, kdo chce být milován, než tomu, kdo budí strach. Lásku totiž udržuje pouto povinnosti, které se přetrhne pokaždé, jde-li o osobní prospěch, protože lidé jsou zlí. Strach se však udržuje obavou z trestu, a ta neopouští člověka nikdy. Nicméně má vladař budít strach jen tak, aby se, nezíská-li si už lásku, vyhnul aspoň nenávisi, neboť být obáván a nebyť přitom nenáviděn se nikterak nevyplácuje. A nenávisť ujde vladař vždy, nechá-li na pokoji majetek svých občanů a poddaných a jejich ženy. A je-li přece nucen připravit někoho o hrdlo, má to učinit tehdy, když k tomu má dostatečně ospravedlnění a zjevný důvod. Ale hlavně nechat na pokoji cizí majetek, poněvadž lidé rychleji zapomenou na otcovu smrt než na ztrátu majetku. A pak důvodů k odnětí majetku je vždy dost. Kdo začne žít z loupeže, najde si vždy důvod, jak se zmocnit cizího jmění. Naproti tomu důvodů k odnětí života je méně a dříve se jich nedostává.

Když však je vladař u vojska a velí velikému množství vojáků, tu je zcela nezbytné, aby nedbal na to, bude-li se o něm říkat, že je krutý. Neboť nikdo bez pověsti, že je krutý, neudrží nikdy vojsko sjednocené a schopné válečné akce. K obdivuhodným činům Hanibalovým⁴⁰ patří to, že ačkoliv měl obrovské vojsko, složené z nescetných lidských plemen, a vedl je do války v cizích zemích, nikdy mu v něm nevznikly rozbroje ani mezi vojáky navzájem, ani proti vladaři, ať se vojsku vedlo dobře, nebo zle. Příčinou toho nemohlo být nic jiného než

jeho nelidská krutost, která spolu s jeho nescennými vynikajícími vlastnostmi budila v očích vojáků úctu i hrůzu. Ale ostatní vlastnosti by bez ní k dosažení takového výsledku nestačily. Nerozvážní spisovatelé jednak tuto jeho činnost obdivují, jednak odsuzují její hlavní příčinu. Do jaké míry je pravda, že by k tomu ostatní vynikající vlastnosti nestačily, můžeme sledovat na Scipionovi, jednom z nejznámějších lidí nejen ve své době, nýbrž pokud lidská paměť vůbec sahá:

40 Hanibal (247–183 př. Kr.), neprosulejší vojevůdce Kartagiňanů v jejích válkách s Římem, porazil Římany na jejich vlastním území a ohrozil v kořenech sám Řím výpravou přes Hispánii, Gallii, Alpy na italskou půdu. O jeho krutosti mluví Řek Polybios i Říman Titus Livius. Stov. i pozn. 37.

214

jeho vojska v Hispanii se vzbouřila. Příčinou nebylo nic jiného než jeho přílišná laskavost, která poskytovala vojákům větší volnost, než se na vojenskou kázeň sluší. Fabius Maximus⁴¹ mu tu věc v senátu vytkl a nazval ho zkárou římského vojska. Když jeden Scipionův legát vyhubil obyvatele města Locri,⁴² Scipio je nepomstil, ani nezrestal zpuupnost toho legáta, a tím vším byla vina jeho slabá povaha. Takže když ho kdosi chtěl v senátu omlouvat, pravil, že mnoho lidí spíše dovede chybu neudělat, než ji u jiného potrestat. Scipionova povaha by byla častěji zatajena. Protože však byl podřízen senátu, zůstala tato jeho škodlivá vlastnost nejen ukryta, nýbrž pomohla mu dokonce ke slávě.

A tak se vracím k tomu, zda je lepší být obáván nebo milován, a docházím k závěru, že lidé milují, chtějí-li sami, ale bojí se, chce-li vladař, a proto moudrý panovník musí spoléhat na to, co závisí na něm, nikoli na to, co závisí na druhých. Jen o to se musí, jak už jsme řekli, přičiňovat, aby se vyhnul nenávisti.

41 Fabius Maximus, řeč. Cuncator, římský patricij a vojevůdce, který svou obezřelou a přitahovou taktikou unavil a vysílil Hanibala v Itálii.

42 Locri na Sicílii bylo vyhubeno na rozkaz legáta Q. Plemnia, ponechaného v něm posádkou proti Kartagiňanům.

ČERNÝ, Václav a Jiří PELÁN. *Italská renesanční literatura: antologie*. [Praha]:
Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, [2020]. ISBN 978-80-246-4343-4.